

ПОВІДОМЛЕННЯ

Валентина Редіна,

завідувачка наукової бібліотеки

Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України

вул. Антоновича, 9, м. Київ, 01030, Україна

Співпраця Бібліотечної ради і наукової бібліотеки Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України з формування інформаційних ресурсів

Минулого року Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України виповнилося 95 років. Разом з Інститутом свою історію започаткувала і бібліотека як його невід'ємний структурний підрозділ. І це цілком закономірно, адже, як наголошував академік І. Т. Петровський, у кожному із науково-дослідних інститутів, у кожному з вищих навчальних закладів «першою лабораторією є його бібліотека». Цієї позиції дотримувався і директор Інституту біохімії, Президент АН УРСР, академік О. В. Палладін: «Велику науку не можна робити без літератури – це фундамент науки». Саме завдяки його зусиллям до бібліотеки регулярно надходили зарубіжні журнали і монографії, не кажучи вже про вітчизняні наукові видання. Академік О. В. Палладін мав тісні зв'язки з колегами із різних країн, що сприяло постійному поповненню бібліотечного фонду. І ще один промовистий факт. Перший керівник Інституту біохімії мав за правило починати знайомити гостей з Інститутом не зі свого директорського кабінету, провідних лабораторій, а саме з бібліотеки.

З 1925 р. бібліотека функціонувала як структурний підрозділ Українського біохімічного інституту у Харкові, від 1932-го – бібліотека Інституту біохімії АН УРСР у Києві, від 1994 р. вона має сучасну назву.

Бібліотечна рада (БР) в Інституті запрацювала у 1945 р. У повоєнний час їх почали створювати з метою піднесення ефективності роботи академічних бібліотек. Ще зі студентської лави я пам'ятаю слова мого харківського викладача, знаного бібліотекознавця О. С. Сокальського: «У такому інституті як Ваш, потрібно обов'язково спиратись на Бібліотечну раду. О, це знаний інститут, це ж академік Палладін».

Головами БР у різні часи були: член-кореспондент АН СРСР і УРСР Д. Л. Фердман (1945–1970 рр.); член-кореспондент НАН України Г. В. Донченко (1986–1990 рр.); кандидат біологічних наук Т. М. Позднякова (1990–1994 рр.); академік НАН України С. О. Костерін (з 1995 р.).

Нинішній склад БР визначено наказом директора Інституту академіка С. В. Комісаренка від 12.01.2017 р. На сьогодні Раду очолює заступник директора Інституту з наукової роботи, академік С. О. Костерін. Секретар БР – В. В. Редіна, зав. наукової бібліотеки. Як і раніше, до складу БР входять небайдужі до бібліотеки, до наукової книги провідні вчені Інституту: В. М. Данилова, Г. В. Косякова, М. В. Скок, Р. П. Виноградова, Ю. М. Пархоменко, В. І. Назаренко.

Керівник наукової бібліотеки, члени БР постійно тримають у полі зору усі аспекти діяльності бібліотечного підрозділу Інституту, а саме:

- комплектування та організацію фонду бібліотеки;
- інформаційне забезпечення реалізації науково-дослідних проєктів інституту;
- щорічну передплату бібліотеки;
- наукову, культурно-масову роботу бібліотеки (бібліотечно-бібліографічні семінари для молоді, ювілейні, тематичні стенди, виставки);
- роботу з тематичними планами книг, які надходять до бібліотеки;
- організаційну роботу з боржниками;
- списання літератури (якщо потрібно і з яких причин);
- стан фонду і його зберігання тощо.

З перших років свого існування БР визначила головним пріоритетом своєї діяльності поповнення фондів бібліотеки. Завдяки спільним зусиллям БР і академіків зі світовим ім'ям О. В. Палладіна, Р. В. Чаговець, В. О. Беліцера, М. Ф. Гулого, С. В. Комісаренка бібліотека отримувала книги з біохімії відомих видавництв Мюнхена, Лейпціга, Берліна, Лондона, Філадельфії. БР вела широке листування з відомими світовими науково-дослідними центрами.

У 1950–1960 рр. завдяки зверненням БР (у той час бібліотекою відала В. В. Кипарисова) за підписом О. В. Палладіна до Комітету цінностей з Німеччини бібліотеці повертались цінні іноземні наукові видання. Професор К. М. Веремєнко згадував: «Кількість і цінність літератури, яка надходила до бібліотеки Інституту біохімії у 60–70-х рр. відображала весь світовий діапазон біологічної хімії» (Ю. Виленский. Огонь на себя. К., 2002). Всесвітньо відомий вчений, директор Інституту біохімії (1972–1977 рр.), академік М. Ф. Гулий писав про бібліотеку: «Взагалі слід відзначити, що її персонал працював і працює сумлінно... бібліотечні працівники справжні патріоти інституту» (М. Ф. Гулий. УБЖ 2000. Т. 72. С. 190).

Дуже тісно з БР працювала зав. бібліотеки І. В. Волченкова (1957–1990 рр.) З її ініціативи та підтримки БР у 1964 р. з'явилась Головна довідково-бібліографічна картотека (ГДБК), яка відіграла важливу роль у вдосконаленні праці науковців Інституту. Щотижня в лабораторії ферментів (пізніше відділ) проводилися семінари, де обговорювались результати робіт і плани майбутніх досліджень. Крім того, доповідалися новини ферментології за зарубіжними і вітчизняними публікаціями. Реферати цих доповідей потім систематизували і депонували в картотеці інститутської бібліотеки. Дні інформації, ГДБК були упродовж багатьох років дуже популярними не тільки серед співробітників Інституту біохімії, а й інших науково-дослідних установ. У 1963 р. за пропозицією

І. В. Волченкової і за сприяння членів БР було організовано групу науково-технічної інформації, яка у 1980 р. отримала статус відділу.

На той час у бібліотеці працював МБА, а її фонд сягнув майже 80 тис. примірників. Тут була представлена література з біохімії та суміжних галузей – фізіологія людини і тварини, мембранології, молекулярної біології, медицини, фармакології, імунології. Зберігалися праці академіків АН України О. Палладіна, В. Беліцера, М. Гулого, Р. Чаговця та інших вчених, багаторічні комплекти іноземних профільних журналів, повний комплект «Українського біохімічного журналу» (від 1925 р.).

Вагомі напрацювання сприяли тому, що у 1960–1980 рр. бібліотека стала основним центром наукового пошуку не тільки для фахівців Інституту біохімії, але й для підвищення кваліфікації, для виконання дисертаційних робіт науковців Росії, Вірменії, Азербайджану, Узбекистану, Грузії, Білорусі, Прибалтики, Молдови. До Інституту приїжджали вчені з Чехословаччини, Польщі, Болгарії. Всі вони користувалися багатим інформаційним ресурсом бібліотеки. За своєю інформаційно-бібліографічною діяльністю, при підтримці БР Інституту, бібліотека перетворилась у справді наукову установу. 13 січня 1977 р. Вчена рада, за клопотанням членів БР, надала бібліотеці Інституту біохімії статус наукової.

Наприкінці 1980-х рр. наша бібліотечна діяльність дещо ускладнилася. У першу чергу, це позначилося на комплектуванні фонду бібліотеки новою літературою. На початку 80-х рр. ще можна було отримати книги через Бібколектор. Ми в ті роки постійно замовляли цій установі тематичні плани видавництв, які становили інтерес для Інституту. Вони роздавались усім членам БР, представникам відділів для ознайомлення і визначення, які книги, скільки примірників варто замовляти для науковців, викладачів, аспірантів, студентів за біохімічним профілем та суміжними науками. Якщо відкрити інвентарні книги минулих десятиліть, можна побачити, які чудові книги отримувала бібліотека, зокрема таких видавництв, як «Мир», «Медицина», «Наука», «Высшая школа». Але вже з 90-х рр. ми почали втрачати це важливе джерело поповнення літератури. Хоча, у 2000-х рр. в Україні з'явилися іменні видавництва, які за замовленнями привозять нам перекладні книги західних видавництв. Наприклад, видавництву «Патерік» (найбільш активне в роботі з науковими бібліотеками) бібліотека Інституту за погодженням з БР замовила на 2020 р. близько 20 назв книг по тематиці: біохімія, біофізика, імунологія, нанобіотехнологія. Зауважимо, що з початку 90-х рр. бібліотеки країн колишнього СРСР втратили не тільки постійні замовлення на літературу, а й отримали проблему з обов'язковим примірником, що також негативно позначається на комплектуванні усіх наукових бібліотек, у т. ч. і нашої. Це, що стосується книг. А тепер кілька слів про поповнення бібліотечних фондів іноземними (валютними) журналами. У 70–80-х рр. воно здійснювалось за рахунок валютної передплати і за рахунок обміну із соціалістичними країнами, які організовувала для академічних інститутів ЦНБ АН УРСР. У 90-х отримання валютних журналів припинилось. Але Інституту біохімії повезло. На той час його директор, а до цього голова БР, Г. В. Донченко

істотно допоміг бібліотеці із зарубіжними журналами. За 5 років бібліотекою було отримано 1883 одиниці профільних іноземних періодичних видань. А у 1997 р. завдяки допомозі академіка С. В. Комісаренка (він тоді працював Послом у Великій Британії) від університетів Великої Британії надійшло 8489 одиниць цінних іноземних наукових журналів. Частина цього унікального ресурсу було передано бібліотекам інститутів НАН України: молекулярної біології, мікробіології та вірусології, зоології, ботаніки, фармакології та токсикології, Київському національному університету ім. Т. Г. Шевченка.

Багато років від FEBS до бібліотеки (теж за сприяння академіка С. В. Комісаренка) надходили цінні наукові журнали: FEBS Letters, European J. Biochemistry, European J. Immunology та ін.

Деякі працівники Інституту біохімії – члени БР підтримували тісні наукові контакти з біохімічною асоціацією у Вашингтоні. Завдяки їм бібліотека тривалий час отримувала журнал «Science». Зокрема, від відділу структури і функції білка до нас надходив більше 20 років журнал «Thrombosis Research». До речі, до складу редакційної колегії цього фахового періодичного видання входив академік В. О. Беліцер, завідуючий відділу, член Бібліотечної ради.

У 1990-ті рр. в Інституті було організовано інформаційно-сервісний центр, який почав налагоджувати зв'язки з науковими фірмами Австрії. Наші працівники, члени цього центру і члени БР, змогли домовитися про надходження до бібліотеки журналів Proc. Nat. Acad. Sci, 2-х серій ВВАкта. Крім того, за підтримки БР для потреб читачів було придбано 9 комп'ютерів. Їх встановили у відділах для читання на дискетах: Chem. Abstracts, Current Contents, РЖ Физико-химическая биология. 10 найменувань останнього дали можливість відділу науково-технічної інформації виконувати за рік майже 500 замовлень. Завдяки зусиллям зав. відділу науково-технічної інформації В. М. Данилової (вона ж член БР) було укладено договір із директором Інституту біоорганічної хімії ім. Шемякіна (Москва) Ю. О. Овчинниковим про відправлення щомісяця для наших співробітників копій статей з іноземних журналів (88 найменувань).

Загалом, на початку 1980-х рр. бібліотека Інституту біохімії отримувала 50 найменувань зарубіжних журналів. І цей набуток потрібно було захищати. БР Інституту тут нам дуже допомагала. Справа у тому, що у 1995 р. Комітет з науки і техніки порушив перед НБУВ питання, про передачу передплати деяких іноземних журналів іншим науково-дослідним інститутам України. Дирекція Інституту біохімії разом з Бібліотечною радою, зав. бібліотеки В. В. Редіною звернулась з листами до ректорів Київського національного університету України ім. Т. Г. Шевченка, Київського політехнічного університету, Національного аграрного університету, директорів науково-дослідних інститутів НАН України, профільних по науковій літературі Інституту біохімії не розривати комплекти іноземних журналів нашої бібліотеки. Тим більше, що цими журналами науковці вищезгаданих установ користувались без обмежень. Наукову бібліотеку Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна, Бібліотечну раду підтримали академіки П. Г. Костюк, Г. Х. Мазука, Д. О. Мельничук, О. С. Онищенко, В. В. Скопенко. Всі вони були не тільки

керівниками наукових установ, але й відданими читачами інститутської книгозбірні. Велика когорта науковців – майбутніх академіків, член-кореспондентів, докторів наук, аспірантів зростала саме на добре укомплектованому фонді наукової бібліотеки Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна.

Гордістю бібліотеки є не тільки її багатий книжковий фонд, а й створена власними руками система каталогів. На сьогодні доступ до інститутського інформаційного ресурсу забезпечують:

- Алфавітний каталог вітчизняних і перекладних з іноземних мов книг.
- Систематичний каталог вітчизняних і перекладних з іноземних мов книг.
- Додаток: Ключ до систематичного каталогу; алфавітно-предметний покажчик до систематичного каталогу; картотека довідково-бібліографічної літератури.
- Алфавітний каталог іноземних монографій.
- Систематичний каталог іноземних монографій.
- Каталог іноземної періодики.
- Каталог вітчизняної періодики.
- Каталог авторефератів дисертацій.
- Картотеки:

Алфавітна картотека праць співробітників Інституту біохімії, яка активно ведеться з 1959 р.

Труди Інституту біохімії з 1951 р.

Історія Інституту біохімії з 1959 р.

Перелік з'їздів, конференцій, симпозіумів, в яких брали участь співробітники інституту (1978–2017 рр.).

Нову літературу з біохімії бібліотека завжди представляє на каталожних картках у картотеці «Нові надходження» в читальному залі.

Бібліотечна Рада, бібліотека орієнтовані на постійне розширення пошукових можливостей наших каталогів, на забезпечення максимального доступу до наявних документально-інформаційних ресурсів на традиційних і електронних носіях. З цією метою у 2017 р. ми підтримали ініціативу методичного кабінету НБУВ щодо збереження і ведення каталожних карток паралельно з електронним каталогом.

Бібліотека Інституту, члени БР традиційно багато уваги приділяють роботі з читачами, зокрема, з молодими спеціалістами, аспірантами, студентами. За домовленістю з вченим секретарем у бібліотеці для молодих науковців проводяться бібліотечно-бібліографічні семінари («Біохімічні школи Інституту біохімії», «Лауреати премії ім. О. В. Палладіна», «Історія фонду бібліотеки Інституту біохімії» та ін.); готуються тематичні довідки за темами: історія Інституту біохімії, історія бібліотеки, історія вітчизняної біохімії, інформація про організацію книжкового фонду, про нові зарубіжні книги, про наукові публікації співробітників інституту; надаються як колективні, так і персональні консультації по Алфавітному і Систематичному каталогах, по Алфавітній картотеці праць співробітників Інституту тощо.

В останні роки бібліотека активно впроваджує у свою роботу інформаційні тех-

нології. З цих питань ми керуємося цілою низкою чинних нормативно-правових документів. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2016 р. № 2 219-р: «Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р.: Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Під повсякденним контролем керівництва бібліотеки, членів БР перебувають питання, пов'язані з формуванням електронного каталогу, куди вже введено багато праць корифеїв Інституту біохімії, академіків О. В. Палладіна, Р. В. Чаговця, В. О. Беліцера, М. Ф. Гулого, члена-кореспондента АН СРСР і АН УРСР Д. Л. Фердмана, докторів наук О. С. Циперовича, В. П. Вендта, знаних вчених сьогодення: академіків С. В. Комісаренка, С. О. Костеріна, членів-кореспондентів Г. В. Донченка, Н. М. Гулої, Е. В. Луговського, доктора біологічних наук М. М. Великого та ін. У базу даних електронного каталогу також введено історію Інституту біохімії, дисертації, підручники з біохімії, останні надходження. Бібліотека має мережевий доступ до онлайн-джерел наукової інформації на платформі EBSCO, до інформаційних ресурсів американського наукового товариства American Chemical Society, до ресурсів видавництва наукової, технічної та медичної літератури Elsevier – Biochemistry, Genetics and Molecular Biology. З пошуку інформації в онлайн-журналах для співробітників та аспірантів Інституту проводяться консультації, здійснюється безпосередній пошук інформації з подальшим її роздрукуванням.

Електронний каталог у нашій бібліотеці почав упроваджуватися з кінця 2005 р. З кожним роком він удосконалюється. З самого початку цієї роботи бібліотека поступово входила в стадію значних структурних перетворень, які є відповіддю на вимоги інформаційного суспільства.

Спираючись на Алфавітну картотеку праць співробітників Інституту, бібліотекарі долучались до розроблення наукової теми відділу науково-технічної інформації: «Наукові школи Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України. Історія, розвиток, перспективи». У всьому світі наукові школи становлять велику цінність щодо розуміння головних пріоритетів розвитку світу знань. Матеріал про них старанно нами зберігається, хронологічно документується і використовується для створення навчальних посібників, довідників, енциклопедичної та рекламної літератури.

З 1 жовтня 2005 р. в штат відділу науково-технічної інформації (бібліотеки) введена нова посада провідного інженера-спеціаліста – наукового бібліографа зі створення, ведення та редагування електронного каталогу. Його зусиллями була зроблена електронна каталогізація нових надходжень та ретровидань; створена база даних праць співробітників Інституту за науковими школами.

У 2015 р. розпочато пов'язування записів баз даних електронного каталогу із зовнішніми об'єктами (Інтернет-ресурси), що надає користувачеві можливість переходити від документа бази даних до пов'язаного файлу за допомогою посилання.

Індивідуальне та групове інформування співробітників Інституту в основному відбувається завдяки електронній пошті. Розсилаються бібліографічні списки, повідомлення про Дні інформації, про доступ до баз даних інформаційно-науко-

вих ресурсів, про профільні книжкові видання з виставки нових надходжень НБУВ, про своєчасну перереєстрацію читачів тощо.

Ведеться пошук наукових статей у НІНАМ, інших електронних ресурсах з подальшим роздрукуванням, збереженням на носії інформації або відправленням на електронну адресу. Надаються консультації з питань самостійного пошуку інформації в онлайн-джерелах.

З кожним роком дедалі активніше використовується електронна доставка документів. Так, за 2016 р. було виконано 32 замовлення на пошук 58-ми документів з відправленням їх по електронній пошті. Продовжується робота над удосконаленням електронного каталогу. У його бази даних лише за один 2016 р. вдалося ввести 2885 бібліографічних записів (2821 – у базу даних книг та статей. Зокрема, це нові надходження, наукові статті співробітників Інституту, реєстрація іноземних журналів за минулі роки; 64 – у базу даних дисертацій і авторефератів дисертацій). Започатковано формування електронного каталогу безпосередньо на корпоративному сервері НБУВ. Став можливим доступ до ресурсів як з локальної мережі Інституту, так і інформаційно-комунікаційних технологій НБУВ, з мережі Інтернет. Уможливлено запозичення записів з ЕК НБУВ, що дає змогу збільшити планові показники на наступний рік.

Зі 197 публікацій співробітників Інституту, внесених до ЕК, 114 мають посилання на повний текст або абстракт. Також були роздруковані та вліті 513 карток для Алфавітної картотеки праць співробітників. Для Алфавітного та Систематичного каталогів, Каталогів дисертацій і авторефератів було вліто 263 картки.

На основі баз даних електронного каталогу в автоматизованому режимі співробітниками бібліотеки створено 9 бібліографічних списків.

Ми тісно співпрацюємо з редакціями журналів, які видає Інститут біохімії – «Ukrainian biochemical journal» та «Biotechnologia Acta». Зокрема, надається консультаційна допомога з вивчення світових наукометричних баз даних. Ведеться велика консультаційна робота з питань створення єдиного облікового запису (профілю) вченого в наукометричній базі даних SciVerse Scopus.

Працівників нашої бібліотеки досить часто залучають до роботи в інших підрозділах Інституту. На прохання вченого секретаря, відділу кадрів ми часто працюємо в РІТ НОД НАН України (розподілена інформаційна технологія підтримки науково-організаційної діяльності НАН України. Надаємо допомогу щодо подання запитів на відкриття НДР ДКР, створення профілів і надання доступу співробітникам у системі РІТ НОД НАН України, долучаємося до редагування цифрових посвідчень працівників Інституту у домені nas.gov.ua (створення нових облікових записів, додавання фото до профілю, записів про звільнення, укладання нових трудових договорів, до подання запитів на ці цифрові посвідчення).

У світі створюються все нові й нові інформаційні носії. Нині за допомогою комп'ютерів, Інтернету ми можемо легко долати будь-які державні кордони, долучатись до ресурсів світової інформаційної системи. І все-таки друковане слово, книги, журнали, а отже і бібліотеки, й надалі існуватимуть у нашому житті, адже вони озброюють нас знаннями, які накопичило людство за всю свою історію. Вони – невичерпне джерело нашої культури.